

بررسی و واکاوی تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر نظم و امنیت

مصطفی زارعی^۱، محمد علی بهبودی^۲، محمد مهدی جعفری^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: امروزه شبکه‌های اجتماعی به یکی از نیازهای کاربردی جوامع بشری تبدیل شده‌اند و بخاطر ویژگی‌ها و پوشش نیازهای انسان امروزی هر روزه بر تعداد کاربران آنها اضافه می‌شود. آزاد بودن از مکان و زمان از مهمترین ویژگی‌های این ابزار است در حالیکه شکل‌گیری یک منبع اطلاعاتی ارزشمند بارزترین ویژگی آنها می‌باشد هر چند شبکه‌های اجتماعی انسان عصر اطلاعات را توانمندتر کرده ولی تهدیدات و فرصتهایی که در حوزه امنیت ملی ایجاد می‌کنند قابل بررسی است. **روش تحقیق:** این پژوهش بر اساس روش توصیفی و تحلیلی نوشته شده است. در مقاله حاضر سعی شده است تا ضمن بررسی و تحلیل تهدیدات شبکه‌های اجتماعی که از سوی این پدیده بر امنیت ملی وارد می‌گردد، راهکارهایی برای استفاده از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدات ارائه شود.

یافته‌های تحقیق نشان داد: در فضای مجازی و همچنین شبکه‌های اجتماعی سایبری، ضمن امکان بهره‌گیری از فضای مجازی برای ستیز، جنگ، رقابت، ایجاد ناامنی توسط دشمنان خارجی و سوء استفاده عناصر و گروه‌های معاند و اپوزوسیون نظام، با انجام تحقیقات کاربردی و علمی و عملی، امکان تولید رفاه و آسایش، ایجاد امنیت و احساس امنیت و ارائه خدمات گسترده در این فضا به شهروندان و همچنین تعاملات اجتماعی و فرهنگی و سیاسی مثبت و سازنده در راستای پیشبرد اهداف و اصول اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران در سراسر این مرز و بوم مقدس شاهد خواهیم بود.

نتیجه‌گیری: شبکه‌های اجتماعی سایبری، علاوه بر آنکه دارای قابلیت‌ها و فرصت‌های چشمگیری بعنوان نمادی از عصر فناوری و تکنولوژی هستند، می‌توانند خطرناک‌ترین مسائل و مشکلات را حتی در عرصه امنیت ملی ایجاد نمایند. همچنین با بررسی‌ها و کارشناسی‌های صورت گرفته حاکیست که پیچیده‌ترین تهدیدات امنیتی و اجتماعی نظیر آشوب‌های خیابانی، اختلافات قومیتی و مذهبی، شایعه پراکنی و نشر اکاذیب، هک و نفوذ و ویروس پراکنی و ترور فرهنگی و فعالیت‌های سوء سیاسی و امنیتی و اجتماعی در این قبیل بسترهای رسانه‌ای ایجاد شده است.

واژه‌های کلیدی:

شبکه‌های اجتماعی مجازی، امنیت ملی، تهدیدات شبکه‌های اجتماعی.

مقدمه و بیان مسئله

امنیت اجتماعی همواره به عنوان یکی از نیازهای اساسی هر جامعه انسانی مطرح بوده است، زیرا وجود این پدیده در سطح جوامع نظم و بقاء را به عنوان مهمترین کارکرد اساسی خود به وجود می‌آورد. بحث پیرامون ارتباط میان شبکه‌های اجتماعی و نظم و امنیت اجتماعی بسته به آنکه از چه منظری به آن نگاه کنیم و آن را مورد کاوش قرار دهیم، نتایج و راهکارهای متفاوتی را به دست می‌دهد. در اولین قدم برای حفظ امنیت اجتماعی و ملی شاید تنگ نمودن این عرصه و حتی غیرقانونی اعلام کردن این ارتباطات و یا عدم اجرا و شکل‌دهی به زیرساخت شبکه‌ها، اقدامی سلبی برای شکل نگرفتن و اساساً نفی چنین ارتباطی

Email: mostafakb86@gmail.com

^۱ - پرسنل پلیس فتای استان بوشهر و کارشناس ارشد حقوق بین الملل

^۲ - مدرس مجتمع انصارالمهدی فرماندهی انتظامی استان بوشهر

Email: m.jafari@gmail.com - کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم شناسی (نویسنده مسئول)

باشد. لیکن اگر امنیت و نظم را نه صرفاً از منظر ملیتی و نظامی‌گری، بلکه همچون یک نظم طبیعی و اجتماعی به حساب آوریم، آنگاه خواسته‌ها و توقعات جامعه نیز جایی برای حضور و بروز در آن پیدا می‌کنند.

گسترش رسانه‌های مجازی و تبدیل مخاطبین به کنشگران فعال، سرعت، جاذبه و دامنه حضور این رسانه‌ها را در ارکان تمدن امروزی افزایش داده است. شهر و خانه از مهمترین عرصه‌های هر جامعه بوده حفظ امنیت آنها از وظایف ذاتی دولت‌ها است. گسترش اینترنت در سال‌های اخیر و به تبع آن گسترش برنامه‌ها و اپلیکیشن‌های کاربردی مبتنی بر آن را نیز به همراه داشته است و شبکه‌های اجتماعی، یکی از مهمترین و موفق‌ترین این برنامه‌ها می‌باشند. شبکه‌های اجتماعی از فیس‌بوک، یوتیوب، گوگل پلاس، توییتر و شبکه‌های موبایلی اندرویدی (تلگرام، واتساپ، لاین، تانگو و...) از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند که در مدت زمانی کوتاهی به سرعت رشد کرده‌اند و روز به روز در میان افراد محبوبیت بیشتری پیدا می‌کنند (آقایی، ۱۳۹۱: ۸۹).

تجربه‌ها در این زمینه و به خصوص در دهه‌های اخیر نشان داده است که برقراری نظم و امنیت با نگاه خشک دستوری و از بالا به پایین به دلایل مختلفی چندان راه به جایی نمی‌برد، زیرا که علاوه بر اصول و قواعد جامعه شناختی و مردم‌شناسانه، اولاً، توسعه روزآمد فناوری‌های نوظهور و خصوصاً فناوری‌های تک هر روز دامنه خود را از حصار محدودیت‌های ملی و منطقه‌ای فراتر می‌برند و به هر طریقی راه خود را باز می‌کنند، پس بهتر است با شناخت جامع و ژرف از امنیت پایدار، راهکارهای اساسی‌تر از فیلترینگ تمام عیار را به کار بندیم.

امروزه با نفوذ شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اینترنت در زندگی انسان‌ها، بسیاری از جنبه‌های زندگی بشر تحت تاثیر قرار گرفته است. این شبکه‌ها علاوه به وجود آوردن فرصت‌هایی که قبلاً وجود نداشته‌اند، تهدیدات و مشکلات فراوانی را بر علیه کاربران و نیز به وجود آورده‌اند. به گونه‌ای که این تهدیدات از طرفی به واسطه‌ی سایر کاربران این شبکه‌ها و از طرف دیگر، از جانب دولت‌ها و نهادهای وابسته به دولت متخاصم بر کاربران تحمیل می‌شود. بدین ترتیب، گستردگی کاربری از شبکه‌های اجتماعی مجازی نباید ما را از بررسی این تهدیدات بالقوه این گونه فضاها غافل گرداند. به دلایلی از جمله جذابیت، سهل الوصول بودن، دامنه گستردگی و سرعت ارتباطات و تبادل فراگیر و جهانی اطلاعات، این شبکه‌ها نقش مهمی در شکل‌دهی افکار عمومی در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی بازی می‌کنند.

اینترنت و شبکه‌های اجتماعی با جا دادن طیف گسترده‌ای از بازیگران و کنشگران سیاسی و اجتماعی و فرهنگی، از یک سو ابزاری برای تبلیغ و اشاعه نمادهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستند و از سوی دیگر به عنوان عاملی برای ارتباط سیاسی با مردم و در نهایت برانگیزاننده مهمی برای رفتارهای اعتراضی به شمار می‌روند. در واقع، گستردگی نفوذ و تاثیرگذاری شبکه‌های اجتماعی تا به آنجا پیش رفته است که امروزه تبدیل به منابع مهم برای بسیج‌کنندگی جمعی، سازماندهی و عمل جنبش‌های اجتماعی و مدنی در سراسر جهان و همچنین کشور ایران شده‌اند. افراد جامعه با عضویت در شبکه‌های اجتماعی در داخل کشور مانند یک حزب سیاسی و اجتماعی رفتار می‌کنند. این نیروی منسجم اجتماعی و سیاسی و ضمناً ثبت نشده و مسئولیت‌ناپذیر هر آن ممکن است با وقوع اتفاقی - بسته شدن روزنامه‌ای، بالا رفتن تورم، انتخاب نشدن کاندیدایی و ... به اعتراض پرداخته حتی خرابکاری نماید. بخصوص که حادثه‌ای به صورت تحریف شده به اطلاع اعضا برسد.

اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، دورنمای تعامل اجتماعی را به ویژه در میان جوانان تغییر داده‌اند. از این رو می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی مهمترین تجلی و نشانه‌ی قدرت نمادین، هویت‌سازی و تبلیغات در عصر جدید هستند و سیاست و تحولات سیاسی و اجتماعی تا حد قابل توجهی به این رسانه‌های فراگیر وابسته می‌باشند. در عمل نیز همان طوری که ملاحظه می‌شود، نمی‌توان نقش رسانه‌های جدید مثل اینترنت و شبکه‌های اجتماعی را در تسریع و تداوم تحولات انقلابی منطقه‌ی خاورمیانه

نادیده گرفت. تحولات خاورمیانه مجالی را فراهم نمود تا رسانه و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی بیش از پیش ظرفیت خود را نمایان سازند.

ادبیات موضوع

امروزه شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی تاثیر و نقش ویژه و قابل تاملی بر روی تحولات داخلی کشورها و همچنین در عرصه بین‌الملل ایفا می‌نماید. این منابع جدید اطلاع‌رسانی به سبب گستردگی رسوخ و اثری که بر روی اشخاص می‌گذارند، می‌توانند موجبات تاثیر بر روی طیف‌های وسیع‌تری از افراد و در نهایت، یک جامعه و ملت را فراهم آورند. تسهیل و تسریع در تبادل اطلاعات علاوه بر آگاهی‌رسانی، جهت‌دهی به افکار عمومی را نیز منجر می‌شود. بدین ترتیب این رسانه‌های نو پا با شبکه‌سازی در فضای مجازی می‌توانند زمینه‌سازی برای شبکه‌سازی در فضای واقعی شده و مسلماً تحولات وسیعی را می‌توانند تا در سطوح مختلف یک جامعه به انجام رسانند.

چارچوب نظری تحقیق

رسانه‌ها (شبکه‌ها)ی اجتماعی

بر اساس تعریف، رسانه اجتماعی کاربردهایی بر مبنای اینترنت است که افراد را قادر می‌سازد تا با دیگران ارتباط برقرار نموده و منابع و اطلاعات را با یکدیگر به شراکت بگذارند. برخی از رسانه‌های اجتماعی شامل صفحات شخصی، میدان‌های مناظره، اتاق‌های گفتگو، کانال‌های یوتیوب، لینکداین، فیس‌بوک و توییتر هستند. این رسانه‌ها از طریق کامپیوترها، تلفن‌های هوشمند و موبایل‌ها و نیز موبایل‌های دارای پیغام متنی قابل دسترسی هستند. این شبکه‌های اجتماعی سه ویژگی مهم دارند:

- فضای مجازی است که کاربر می‌تواند در آن فعالیت نموده اطلاعات شخصی خود را در آن بگذارد.
- این اطلاعات به صورت انتخابی یا در مجموع می‌تواند در اختیار عموم قرار گیرد، با اطلاعات سایر افراد پیوند برقرار نموده و در این شبکه با یکدیگر ارتباط تبادل نمایند.
- این امکان را به فرد می‌دهد تا شبکه‌اش را مدیریت نموده، گسترش دهد و دائماً به روز نماید.

همچنانکه رسانه اجتماعی و اینترنت با هم رشد می‌کنند و تحول می‌یابند امنیت "جا" می‌ماند. شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از مهمترین ارکان فضای مجازی گذشته از کاربردهای متنوع و موثری که دارد، دارای کارکردهای دوگانه له و علیه حاکمیت‌ها است. با استفاده از این فضا هم می‌توان در جهت تثبیت و استحکام حاکمیت‌ها گام برداشت و هم می‌توان به آن ضربه و خسارت وارد نمود (قاسمیان، ۱۳۹۳: ۶۹).

امنیت ملی

معنی کردن مفهوم امنیت ملی در جهان امروز کار پیچیده‌ای است. این واژه در قرن بیستم و به ویژه بعد از جنگ جهانی دوم متداول شده است. در ساده‌ترین تعاریف، امنیت ملی این گونه تعریف می‌شود: توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزش‌های حیاتی داخلی در مقابل تهدیدات خارجی و این که کشورها چگونه سیاست‌ها و تصمیمات لازم را برای حمایت از ارزش‌های داخلی در مقابل تهدیدات خارجی، اتخاذ می‌کنند (خیری اصل، خیرالله، ۱۳۹۰: ۱۰۳). در این رهیافت با لحاظ کردن تغییر و تحولات ایجاد شده در محیط داخلی و بین‌المللی و چالش‌های ناشی از جهانی شدن، محلی شدن و بین‌المللی شدن مسائلی نظیر ایدز، مواد مخدر، محیط زیست، رکود اقتصادی، ظهور بمب اتم، تروریسم سایبری و ... مفهوم امنیت ملی را جرح و تعدیل کرده و آن را

اساساً از جنبه نرم‌افزاری بررسی می‌نماید. در نتیجه آن امنیت ملی علاوه بر بررسی تهدید، استفاده و کنترل نیروی نظامی شامل اولویت بخشی به تهدیدات محیطی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است که برخی از این تهدیدات، نه تنها برخلاف گذشته، شکل و ماهیت ابهام‌آمیزی پیدا می‌کنند، بلکه در شرایط ظهور وابستگی متقابل، ارتباط و نزدیکی روزافزون کشورها با یکدیگر، تهدیدات امنیتی شکل و ماهیت جهانی پیدا می‌کنند. در نتیجه مطابق این رهیافت، اولاً تهدیدات نظامی اولویت و اهمیت خود را از دست می‌دهند، ثانیاً تأثیر محیط داخلی نسبت به محیط بین‌المللی اگر نگوییم بیشتر می‌گردد حداقل هم‌تراز می‌گردد. ثالثاً این رهیافت از منظری کلی‌نگر و جامع‌نگر، عرصه و قلمرو را مدنظر قرار داده به نحوی که تهدیدات هم در قالب داخلی و هم در قالب بین‌المللی مطرح می‌گردند.

تهدید امنیت ملی

عبارت است از وضعیتی که مقدمات بروز آسیب را فراهم می‌کند. تهدید امنیت ملی از بستر آسیب‌پذیری امنیت ملی بوجود می‌آید و مرحله‌ای بینابینی و واسط بین مرحله قبلی خود یعنی مرحله آسیب‌پذیری امنیت ملی و مرحله بعدی خود یعنی مرحله آسیب امنیت ملی می‌باشد. در واقع بحران و ضعف موجود در مرحله آسیب‌پذیری بصورت فعال‌تر و بالقوه‌تری در مرحله تهدید امنیت ملی بروز کرده و نهایتاً در مرحله آسیب امنیت ملی به فعالیت کامل و منجر به ظهور وضعیت اختلال و نابودی امنیت ملی می‌گردد.

جنبش‌های اجتماعی نوین:

جنبش اجتماعی نوین به شکلی از عمل جمعی اطلاق می‌شود که با هدف دگرگونی اجتماعی با تغییر بخشی از آن اجتماعی صورت می‌گیرد و معمولاً زمانی شکل می‌گیرد که شیوه‌ی توزیع قدرت، قوانین جامعه یا تصمیم‌های اتخاذ شده از سوی سیاست‌گذاران و کسانی که در قدرت هستند، نتوانند مسائل عمده‌ی جاری را حل و نیازهای اکثریت اعضاء جامعه را برآورده سازند. اما این جنبش‌ها امروزه به شکلی نو دیده می‌شوند. از جمله عواملی را که در توسعه جنبش‌های مدرن اجتماعی موثر هستند، می‌توان به گسترش دولت‌ها، توسعه صنایع، افزایش سطح شناخت و آگاهی افراد و توسعه رسانه‌های جدید اجتماعی اشاره نمود (عبداللهی، ۱۳۹۱: ۱۴۶-۱۷۲).

همان طوری که ملاحظه می‌شود، رسانه‌های اجتماعی نوین، نقش اساسی در تشکیل جنبش‌های اجتماعی جدید دارند. در شبکه‌های اجتماعی با اطلاعاتی مواجهیم که قابل رد و بدل در بین افراد گوناگون است. این تبادل اطلاعات به سبب ویژگی‌های مختلفی که این چنین رسانه‌هایی در درون خود دارند. در واقع آزادی نسبی بیان و تبادل آزاد بین فرهنگی، در نهایت منجر به نوعی همگرایی در افراد می‌شود. از این رو، گرایش به تشکیل گروه در میان مجموعه افراد هم‌گرا شده افزایش می‌یابد. این موضوع هم چنین وقتی قابل تامل می‌شود که میزان تاثیرپذیری افراد این شبکه‌های اجتماعی در تشکیل جنبش مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به بررسی‌های انجام شده، سه سطح در مورد اینترنت در درون یک جنبش مطرح است که گروه‌های مجازی خاموش نیز می‌توانند از آنها استفاده کنند:

۱- شبکه‌ای شدن درون یک جنبش، شامل استفاده از اینترنت برای جمع‌آوری و پخش اطلاعات برای فعالان جنبش.

۲- شبکه‌سازی بین جنبش‌ها و گروه‌های اجتماعی.

۳- سکویی برای فعالیت‌های کاملاً مجازی، شامل مخالفت‌های الکترونیکی مانند نافرمانی مدنی.

جنبش‌های اجتماعی نوین و امنیت ملی

جنبش‌های اجتماعی برای دستیابی به اهداف خود باید بتوانند در زمینه‌ای شکل دادن به هویت جمعی، متقاعد ساختن پیروان خود و بسیج آنها توانمندی داشته باشند. این جنبش‌ها با استفاده از فناوری‌های جدید اطلاعاتی، می‌توانند به این توانمندی‌ها

به گونه‌ای کاملتر و بهتر دست یابند. در این گونه موارد شبکه‌های اجتماعی، تنها به عنوان وسیله‌ی سیاسی تبدیل می‌شوند. رسانه‌های اجتماعی به طور گسترده در جنبش‌های اجتماعی برای آموزش، سازماندهی، اشتراک فرآورده‌های فرهنگی جنبش، ارتباط، ایجاد همبستگی و مانند آنها مورد استفاده قرار گرفته است. کنشگران اجتماعی از قابلیت‌های شبکه‌ی ارتباطی برای پیشبرد برنامه‌ها، دفاع از ارزش‌ها و علائق خود استفاده می‌کنند (عبداللهی ۱۳۹۱: ۱۷۲).

نقش اینترنت و شبکه‌های اجتماعی در انقلاب‌های اخیر در کشورهای خاورمیانه و مصر و ... به حدی پر رنگ بوده است که برخی، آنها را انقلاب فیس‌بوکی یا توییتری می‌نامند. شبکه‌های اجتماعی مجازی به دلیل ظرفیت و کارکردهای گسترده‌ای که دارند، باعث هماهنگی لازم میان جوانان و تظاهرکنندگان منطقه شده‌اند. حتی به نوعی می‌توان این گونه استدلال نمود که رسانه دیدگاه‌های نوین گرچه در به ثمر رساندن این جنبش‌ها نقش نداشته‌اند، اما نقش اساسی در گسترش آنها ایفا کرده‌اند و زمینه‌ی تعامل اجتماعی و اشتراک اطلاعات، دانش و دیدگاه‌های کنشگرانی را که به جوامع آنلاین پیوسته‌اند، فراهم نموده‌اند. رسانه‌های جمعی برای هر مبارزه سیاسی، اولویت‌هایی را تعیین می‌کنند و بر اهمیت نگرش‌ها نسبت به موضوع سیاسی اثر می‌گذارند. بدین ترتیب این گونه رسانه‌های نوین با برنامه‌ریزی‌های زمان‌بندی شده‌ی خود در عرصه حوادث و رخدادها موفق می‌شوند بر افکار عمومی به موضوع‌های سیاسی تاثیر بگذارند و به نوعی در ادامه جهت و سمت و سوی جنبش‌های شکل گرفته را تعیین نمایند. در واقع، این رسانه‌ها هستند که در مورد اهمیت رخدادها تصمیم می‌گیرند و آزادی مردم در انتخاب چندان اهمیتی ندارد. این امر نقطه‌ای حساس و کلیدی در ادامه حیات هر دولت و حکومتی می‌تواند باشد، چراکه تشکیل جنبش‌های اجتماعی نوین که با استفاده و محوریت رسانه‌های اجتماعی نوین شکل می‌گیرند، می‌توانند با جهت‌دهی بسیار بی‌رحمانه باشند و از آنجایی که قدرت نفوذ و پراکندگی سریع اطلاعات و شایعات در این گونه جنبش‌ها به سرعت امکان پذیر است. از این رو احتمال نارضایتی‌ها، اغتشاشات و در حد نهایی مبارزات سیاسی و نافرمانی‌های مدنی را در جامعه بالا ببرد. در همه‌ی این موارد امنیت ملی و آرامش اجتماعی است که به شدت می‌تواند در خطر باشد.

تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر امنیت ملی کشورها

فضای مجازی و به ویژه شبکه‌های اجتماعی نه تنها با تغییر هویت‌های ملی کشورها، امنیت داخلی آنها را به خطر می‌اندازد، بلکه به طور مستقیم نیز باعث به خطر افتادن امنیت می‌شوند. بدون اینکه بخواهیم سودمندی و مزایای شبکه‌های اجتماعی به عنوان ابزارهایی که می‌توانند به مردم سالاری و شفافیت و در نتیجه کارآمدی نظام‌های سیاسی کمک کنند را کتمان کنیم، لازم است ظرفیت‌های بسیار بالای آنها را در ایجاد بحران‌های امنیتی نیز مورد توجه قرار دهیم. افراد یک جامعه با عضویت در شبکه‌های اجتماعی، گذشته از اینکه وارد جامعه چند صد میلیونی و گاهی میلیاردی در سطح جهان می‌شوند، در داخل کشور خودشان نیز مانند حزبی اجتماعی و سیاسی رفتار می‌کنند. رفتارهای سیاسی این حزب ثبت نشده و مسئولیت‌ناپذیر، همیشه در جهت اعتلای مردم سالاری و پیشرفت امور نیست. این نیروی منسجم اجتماعی و سیاسی هر آن ممکن است با وقوع اتفاقی (بسته شدن روزنامه‌ای، اعدام مجرمی، بالا رفتن تورم، بالا رفتن نرخ بیکاری، انتخاب نشدن کاندیدایی و ...) به انحای مختلف به اعتراض پرداخته و حتی اقدام به خرابکاری و سلب امنیت داخلی کنند. نافرمانی این نیروی داخلی آن زمان به ایجاد بحران امنیتی منجر می‌شود که حادثه‌ای از سوی منبعی، به صورت تحریف شده یا تعبیر شده بصورت عمدی یا سهوی از طریق شبکه اجتماعی به اطلاع اعضاء رسانده شود.

گزارش‌های کذب و تحریف‌شده که با تفسیرهای شیطنت‌آمیز ارائه می‌شوند، می‌توانند اعضای شبکه‌های اجتماعی را علیه رهبران سیاسی جامعه بشورانند. فهم نکته چندان سخت نیست که در دنیایی که دشمن با جنگ نرم اقدام علیه هدف خورد را سازماندهی و عملیاتی می‌نماید، منابع متعددی در قالب دوست و عضو شبکه ممکن است اقدام به پراکندن شایعات متعدد کرده و آن دسته از شهروندان کشورها را که عضو شبکه‌های اجتماعی هستند را اقدام علیه رهبران سیاسی خود بسیج کرده یا آنها را

نسبت به رهبران خود بدبین کنند و بدین ترتیب مشروعیت سیاسی آنها را با بحران مواجه کرده و امنیت داخلی را از کشورها سلب کنند (باقری، ۱۳۸۸، ۵۳).

در کل باید گفت فضای مجازی و به ویژه شبکه‌های اجتماعی از جنبه‌های مختلفی امنیت ملی را تحت تاثیر می‌دهند که عبارتند از:

موجبات کم‌رنگ شدن حاکمیت ملی دولت‌ها را فراهم می‌آورند.

موجب بروز بی‌مرزی‌های فکری-فرهنگی می‌شوند.

موجبات نزدیکی و تعامل هر چه بیشتر نهادهای فکری که علی‌القاعده خارج از کنترل دولت‌ها عمل می‌کنند را فراهم می‌آورند.

موجب تغییر و تحول خواست‌های مردمی می‌شوند.

موجب تغییر تصور مردم از کارایی نظام سیاسی می‌شوند.

ایدئولوژی تثبیت شده نظام سیاسی و اجتماعی و فرهنگی را با تغییر نگرش مردم به چالش می‌کشند.

با تغییر جهان بینی‌ها و عقاید و فرهنگ مردم، هویت آنها را متحول کرده و در نتیجه موجب بی‌هویتی، دنباله‌روی، غرب‌گرایی، انزوا طلبی فردی و اجتماعی می‌شوند.

تأثیر فضای مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

شبکه‌های اجتماعی علاوه بر آنکه دارای چهره زیبا و فریبنده هستند، می‌توانند خطرناک‌ترین مسائل و مشکلات را حتی در عرصه امنیت ملی ایجاد نمایند. کما اینکه در انقلاب‌های رخ داده در عصر حاضر و همچنین تجمعات و اغتشاشات اخیر در کشورها به وضوح ردپای پر رنگ اینگونه شبکه‌های اجتماعی قابل رویت است. در برخی مواقع، این شبکه‌ها به عنوان سربازان جدید جنگ نرم دول غربی، اقدامات خود را به فضای واقعی جامعه نیز تسری داده و هماهنگی و سازماندهی بسیاری تجمع‌های سیاسی و اعتراضی را بر ضد دولت هدف بر عهده می‌گیرند. همان طور که شاهد بودیم، بخش عمده‌ای از رخداد‌های اعتراضی ایران، طی ماه‌های پس از انتخابات ریاست جمهوری دهم، در فضای سایبر ساماندهی شد. زیر سوال بردن انتخابات و تکرار دروغ بزرگ تقلب در انتخابات، پوشش غیر واقعی خبری اغتشاشات و دعوت به تجمعات غیرقانونی، توهین و فحاشی، دخالت آشکار بعضی سیاستمداران و دولتمردان غربی در امور داخلی ایران و دامن زدن به ناآرامی‌های موجود، بیانیه‌نویسی، نامه‌نگاری، راه‌اندازی کمپین علیه انقلاب اسلامی به بهانه‌های مختلف، هدایت، آموزش و تشویق اغتشاشگران برای ایجاد ناامنی و آشوب، هدایت، آموزش و تشویق اندک هواداران داخلی به هنجارشکنی و ایجاد ناامنی در جامعه، هتک حرمت به مسئولان و توده‌های مختلف مردم و آموزش و تشویق اغتشاش‌گران برای انجام عملیات تروریستی، به منظور ایجاد ناامنی در کشور، از جمله نمونه‌های کاربرد شبکه‌های اجتماعی مجازی علیه کشورمان است (کبریایی، ۱۳۹۰: ۸۶). در این راستا با توجه به لزوم بررسی تهدیدات و آسیب‌شناسی شبکه‌های اجتماعی مجازی، به اهم این تهدیدات به شرح رؤس ذیل ایفاد می‌گردد:

رهبری و فرماندهی جنبش‌های جدید سیاسی - اجتماعی

جنبش‌های اجتماعی جدید، از مهمترین جنبه‌های نرم‌افزاری تهدید امنیت ملی هر کشوری محسوب می‌گردند و حتی در خاستگاه اصلی آن یعنی ایالات متحده، جنبشی مانند "جنبش تسخیر وال استریت" توانست هشدارهای جدی به نظام سرمایه‌داری غرب دهد. عموم حاضران در این جنبش از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی به هم مرتبط شده و سازمان یافته بودند. لازمه توفیق جنبش‌های سیاسی و اجتماعی، توانمندی در سه عرصه «شکل دادن به هویت جمعی»، «متقاعد

ساختن پیروان خود» و «بسیج» آنهاست و فناوری‌های جدید ارتباطی به راحتی قادرند امکانات مورد نیاز برای تحقق این سه هدف را در اختیار جنبش‌ها قرار دهند. در جریان حوادث سال ۸۸ تهران نیز هیلاری کلینتون، وزیر امور خارجه وقت آمریکا حمایت رسمی کشورش از نقش توییت و فیس‌بوک در اغتشاش‌ها را اعلام نمود و کمک مالی قابل توجهی در اختیار گردانندگان این وبگاه‌ها قرار داد. در سال‌های اخیر نیز با گسترش و استقبال روز افزون شبکه‌های اجتماعی اندرویدی (نظیر ویجت، واتس‌آپ، تلگرام، لاین، تانگو و...) شاهد استفاده حداکثری فعالین مدنی و اجتماعی و خصوصاً گروه‌ها و وابستگان معاند و اپوروسیون نظام به مناسبت‌های خاص تقویمی و حوادث گوناگون هستیم (عین بیگی، ۱۳۹۴: ۱۱۷).

مردم‌فریبی سیاسی

حجم انبوه اطلاعات موجود در فضای مجازی، اگرچه می‌تواند عامل مهمی در ارتقای سطح دانش و آگاهی باشد، اما روی دیگر سکه بیانگر این حقیقت است که افراد حاضر در این فضا، به واسطه مواجهه با این حجم از اطلاعات، کمتر از تفکر و اندیشه خود بهره گرفته و گرفتار نوعی از تغافل و تجاهل (در عین بهره‌مندی ظاهری از آگاهی) می‌گردند و این موضوع از دیگر آسیب‌های جدی شبکه‌های اجتماعی مجازی است که بستر سیاسی آن، به میزان قابل توجهی امکان واپایش سیاسی و مردم‌فریبی را بالا می‌برد؛ زیرا پیشرفت فناوری، چنان از ارتقای بصیرت افراد پیشی می‌گیرد که افراد هنگام رویارویی با تکثیر سریع اطلاعات، منفعل و بی‌دفاع می‌مانند.

جاسوسی از شهروندان

گرفتن اطلاعات مورد نیاز از شهروندان توسط سرویس‌های جاسوسی و امنیتی بیگانه نیز یکی از آسیب‌های جدی شبکه‌های اجتماعی است که ممکن است افراد آگاهانه و ناآگاهانه در دام این شبکه‌ها بیافتند.

تجهیز گروه‌های مخالف داخلی

از دیگر آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت داخلی، توانایی این شبکه‌ها در مخالف‌سازی افراد با نظام‌های مستقر و گردآوری مخالفان و سازماندهی آنها برای به خطر انداختن حرکت‌های اعتراضی به انحاء مختلف است. دشمنان نظام با استفاده از این شبکه‌ها می‌توانند با دستاویز قرار دادن مسائل اقتصادی، اجتماعی، مذهبی و ... مخالفانی را در یک محیط مجازی گرد آورده و با اشارت‌های صریح و غالباً ضمنی ناآرامی‌هایی را در داخل مدیریت کرده و امنیت داخلی را به خطر بیندازند.

اشاعه فرهنگ غربی

شبکه‌های اجتماعی مجازی گذشته از اینکه محل خوبی برای تبلیغ کالاهای فرهنگی و کالاهای غیرفرهنگی مرتبط با فرهنگ مانند لباس و وسایل آرایشی و نوع پوشش هستند مستقیماً نیز پیام‌ها و نمادهای فرهنگی غرب را به اشتراک گذاشته و ارزش‌های فرهنگی غرب را با جذابیت‌های خاصی که در تصاویر و فیلم‌ها و نوشته و اصوات وجود دارد، اشاعه می‌دهند.

اختلافات قومیتی و مذهبی

از شبکه‌های اجتماعی مجازی در جهت طراحی و شعله‌ور ساختن اختلافات قومی و مذهبی در منطقه خاورمیانه استفاده ابزاری شده است. نمونه آن هدف دولت‌های استعماری در راه‌اندازی این پدیده در کشورهای سوریه و عراق و یمن و اوکراین می‌باشد. گروه‌های داعش، جبهه‌ی النصره و خیلی دیگر از گروه‌های تندرو، از شبکه‌های اجتماعی برای ترویج افکار خود و همچنین جذب نیروهای جدید استفاده می‌کنند.

شایعه‌پراکنی و تشویش اذهان عمومی

شبکه‌های اجتماعی ابزارهای بسیار قوی برای شایعه‌پراکنی در بین کاربران آنها می‌باشند. از آنجا که بیشتر کاربران شبکه‌های اجتماعی را افراد عادی تشکیل می‌دهند، صحت و صداقت محتوای این شبکه‌ها بررسی نمی‌شود و بسیاری از مطالب کذب به

راحتی بصورت شایعه در بین افراد توزیع می‌شود. که گاهی اوقات این شایعات مرتبط با مسائل امنیت ملی است که می‌تواند جامعه را با خطر آشوب و اغتشاش روبرو کند.

جرایم اینترنتی

واگذاری اطلاعات خصوصی اشخاص به دولت‌ها و شرکت‌های تجاری و سوءاستفاده از این اطلاعات، همیشه یکی از موارد بحث برانگیز حوزه اینترنت و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است. شاید این دغدغه و پرسش همیشگی در ذهن کاربران اینترنتی به وجود آید که با وجود آثار و شواهد متعدد در امکان واگذاری اطلاعات شخصی افراد، چگونه ممکن است مدیران این شبکه‌ها به اسم امنیت ملی و تجارت، اطلاعات خصوصی افراد را در اختیار دولت‌ها قرار ندهند. افزایش روز به روز نفوذگرها (هکرها) و سرقت‌های اطلاعاتی و مالی، نشانگر آسیب‌پذیری بالای جامعه در قبال این پدیده مخرب است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای تحقیق

فضای سایبر یکی از مهمترین ابزارهای رسانه‌ای در قرن بیست‌ویکم برای اجرای پروژه‌های جنگ‌های فرهنگی، رسانه‌ای، سایبری و همچنین تغییر حکومت در کشورها، به خصوص کشورمان محسوب می‌گردد. امروزه بیشتر تهدیدات امنیتی را تهدیدات نرم می‌دانند و می‌بایست این بعد امنیت را بیشتر مورد توجه قرار داد. از جمله ابزارهایی که تهدید نرم از طریق آن اعمال می‌شود رسانه هستند که در میان این رسانه‌ها، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی در دهه اخیر جایگاه بارزی در اعمال تهدید و نیز در تضمین امنیت پیدا کرده‌اند. شبکه‌های اجتماعی دارای پتانسیل قوی برای ارتقای امنیت اجتماعی هستند. لکن به دلیل ضعف معرفتی و نیز شناخت غلط از محیط مزبور و فقدان سیاست‌گذاری منسجم و دراز مدت، این شبکه‌ها به عنوان یکی از مهمترین ابزارهای تهدید امنیت ملی محسوب می‌شوند.

در شبکه‌های اجتماعی با توجه به شیوه کارکرد آنها، تعاملات اجتماعی بستری مناسب برای رشد خارج از محدودیت و چارچوب‌های مرسوم می‌یابند و در تعاملاتی که در شبکه‌های اجتماعی صورت می‌گیرد نه تنها مرزهای سرزمینی، بلکه انواع مرزها از میان برداشته می‌شود.

در کنار تمام امکانات و جنبه‌های مثبتی که شبکه‌های اجتماعی مجازی برای جوامع بشری به ارمغان داشته است، چالش‌ها و تهدیدات فراوان و شدیدی را نیز بر امنیت کشورها و به ویژه کشور عزیزمان ایران به همراه آورده است. تهدیدات مهم و قابل تاملی چون: ترویج مظاهر و الگوهای فکری غربی و استکبار، شایعه‌پراکنی و تشویش اذهان عمومی، اسلام‌هراسی و شیعه‌هراسی، جاسوسی اطلاعات، تخریب آرامان‌ها و شخصیت‌های انقلاب اسلامی ایران، فراهوان‌ها و آشوب‌های خیابانی، دروغ‌پراکنی و سلب اعتماد مردم از حاکمیت، ایجاد شکاف میان مردم و دین، ایجاد احساس ناامنی، ترویج فرهنگ تهمت و افترا و حیثیت زدایی و ... که هر کدام از این فاکتور می‌تواند امنیت داخلی یک کشور و حتی امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی را به خطر و چالش جدی مواجه نماید. لذا بایست اذعان داشت که این شبکه‌های اجتماعی مجازی نوین با همه چهره جذاب و فریبنده خود می‌توانند خطرناک‌ترین مسائل و مشکلات را در عرصه امنیت ملی ایجاد نمایند. کما اینکه در انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸، حوادث و مناسبت خاص تقویمی در رسال‌های بطور عینی شاهد تاثیر این شبکه‌های مجازی بر افتار اجتماعی و سیاسی و مدنی بوده‌ایم. با توجه به موارد مطرح شده، مقابله‌ی غیر منعطف با این پدیده نوین در عصر پیشرفت سریع فناوری، مسلماً آثار مثبتی را نمی‌تواند در پی داشته باشد و می‌باید راهکارهای کاربردی و مفیدی را برای آن جستجو نمود. چرا که به هر حال امروزه نمی‌توان فناوری را از خود برانیم. در رابطه با شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز جنبه‌های مثبت و کارکردهای مفید متعددی از جمله آشنایی با علم روز دنیا، تبادل اطلاعات مثبت، ترویج دین و مذهب، ترویج فرهنگ دینی و اسلامی، افزایش مطالبه‌گری جامعه در جهت پیشرفت ملی و... قابل بر شمردن است.

در این راستا و به منظور شناخت تهدیدات سایبری بر مقوله امنیت ملی و اتخاذ پیشگیرانه لازم، موارد ذیل لازم و ضروری به نظر می‌رسد:

فعالیت‌های پژوهشی به منظور شناخت بروز تهدیدات امنیتی در بستر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به منظور ایجاد محتوی و تقلیل حداقلی خطرات و آسیب‌های امنیتی احتمالی.

نصب‌العین قرار دادن فرمایشات و تدابیر مقام معظم رهبری در خصوص راهبردها و چشم‌اندازی فضای مجازی کشور بصورت اهداف کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت.

ساماندهی و قانونمند کردن شبکه‌های اجتماعی مجازی وارداتی و تلاش در راستای تعریف و جایگزین نمودن اپلیکیشن‌های موبایلی بومی متناسب با فرهنگ ایرانی و قابل رقابت با نمونه خارجی به منظور جلی و استقبال حداکثری شهروندان.

رصد و اشراف مداوم، مستمر و هدفمند فضای سایبر و خصوصاً شبکه‌های اجتماعی مجازی توسط نهادهای و سازمان‌های مرتبط به منظور شناسایی آخرین تهدیدات و شیوه و شگردهای مجرمانه سایبری.

ارتقاء سطح دانش رسانه‌ای و آگاهی کاربران شبکه‌های اجتماعی.

منابع

الف) فارسی

۱- آقایی، سید داوود (۱۳۹۱) واکاوی نقش اینترنت و رسانه ای اجتماعی جدید در تحولات منطقه خاورمیانه و شمال آفریق. فصلنامه روابط خارجی.

۲- باقری، سیامک؛ یوسفی، جعفر (۱۳۸۸) چپستی تهدید نرم در امنیت نرم در جمهوری اسلامی ایران. معاونت پژوهشی دانشکده امام هادی(ع)، مجموعه مقالات.

۳- خیری‌اصل، خیرالله (۱۳۹۰) تاثیر شبکه‌های اجتماعی بر امنیت ملی. مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۲۲۳۶.

۴- دوستار، محمد؛ و اکبری، محسن (۱۳۹۳) شناسایی و اولویت‌بندی شبکه‌های اجتماعی در عرصه امنیت ملی. مجله سیاست دفاعی. سال ۲۳، شماره ۹۰، صفحه ۷۸-۵۷.

۵- سردارنیا، خلیل‌الله (۱۳۸۸) اینترنت، جنبش‌های اجتماعی جدید و بسیج اعتراض‌ها. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی.

۶- عبداللهی، سید سعیدرضا (۱۳۹۲) شورای عالی مجازی شورایی فرابخشی است. قابل دسترسی در: وبگاه خبرگزاری دانشجو.

۷- عین‌بیگی، رمضان؛ و خان‌شریفان، صفورا (۱۳۹۴) نقش شبکه‌های اجتماعی از منظر ایجابی بر امنیت اجتماعی. فصلنامه دانش انتظامی خراسان شمالی. سال ۲، صفحه ۱۳۲-۹۵.

۸- قاسمیان، عابدین (۱۳۹۳) تحلیل رابطه رسانه‌های مجازی و امنیت شهری. هفتمین کنگره انجمن ژئوپلتیک تهران. جغرافیای سیاسی، بهمن ۱۳۹۳.

۹- کبریایی‌زاده، حسین (۱۳۹۰) نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی. پرتال سیاست ما. دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای.

۱۰- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷) تجد و تشخص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید. ترجمه ناصر موفقیان، چاپ اول، تهران: نشر نی.

